

ПРЕДГОВОР

Дана 31. маја 1967. навршило се двадесет година од оснивања Географског института Српске академије наука, претече данашњег Географског института „Јован Цвијић“. Ова свеска Зборника радова, по обиму знатно већа и садржају веома разноврснија од многих ранијих, представља скроман јубилеј поводом тог значајног датума за нашу географску науку.

Основни разлог за оснивање Института је био што се осећала потреба што свестранијег географског познавања наше земље, а у условима почетне фазе изградње социјалистичког друштва. Наиме, то друштво у процвату није се могло задовољити ранијим, иако доста обимним географским радом који се поглавито заснивао на личној иницијативи малог броја научних радника. За упознавање природног и економског потенцијала како појединих области тако и целе СР Србије било је нужно да се све научне снаге, преостале после другог светског рата, мобилишу у једну установу као што је Институт. Ово институтско језгро састављено од искусних научних радника дало је основне смернице истраживачког рада. При томе, требало је да се што више укаже пажња на поједине појаве и проблеме, којима се раније није придавао готово никакав значај. Ту се, пре свега, мисли на појаве и проблеме из области хидрологије, биogeографије, економске географије и др. Такође се наметала нужност да се оку истраживача приближе и многе наше области које су биле или непроучене или једнострано испитане.

У почетку свога рада Институт је имао да преодолу многобројне тешкоће кадровске и материјалне природе. Иако је у њему био окупљен одличан научни кадар, то је било премало за све бројне и разноврсне задатке који су се наметали у почетку и током развојног пута. Зато се смишљеном политиком, а у складу са интенцијама Српске академије наука, приступило избору студената—стипендиста различитих географских специјалности који су се доцније развили у искусне научне раднике. Међутим, материјалне тешкоће затечене после другог светског рата увелико су саниране захваљујући бризи коју је социјалистичко друштво имало према научном раду уопште.

Савлађујући ове тешкоће, Институт се борио и против стечених навика научних радника да раде по своме нахођењу, односно да раде шта их интересује и када и колико могу, као и против формираних погледа на науку и идеолошких оријентација из ранијег друштва. Планским усмеравањем проучавања појединих области — са физичко-географског, друш-

твено-географског и регионално-географског аспекта — и специјализације научног подматка Институт се постепено ослобађао баласта прошлости. Чврста и организована заједница представника старије и млађе генерације носила је на себи терет систематског проучавања разних области, почев од оних на северу, од Дунава и Саве, па према крајњем југу СР Србије а према могућностима и неких других крајева СФРЈ. Сједињено искуство афирмисаних научних радника и мадаљачки слап оних који пристижу дали су значајне резултате у развоју научне мисли на пољу географије.

На даљем унапређивању физичке географије научни радници Института имали су релативно лакши посао. Следећи, усавршавајући и мењајући научне погледе Јована Цвијића, они су постављали нове концепције из области геоморфологије. На том пољу постигнути су завидни успеси. Међутим, у будућем развоју не би се требало тиме задовољити, јер ова географска дисциплина постаје све више: од тектонске — климатска геоморфологија и од дескриптивно-експликативне — експериментална и апликативна наука. Слични, ако не и озбиљнији задаци очекују остале гране физичке географије — климатологију, хидрологију и биогеографију — које такође морају да сагледавају законитости размештаја појава у простору.

У оквиру друштвене географије, због одређене кадровске политике Института, највише се улагало напора и веома успело у унапређивању економске географије, јер је социјалистичко друштво и те како заинтересовано за размештај природног и друштвеног потенцијала. Примера за углед, односно традиције готово да није било. Трeбалo је, при томе, савладати утицаје природног детерминизма у географији и поставити нове концепције, а да се не западне у другу крајност — економски детерминизам. Тај процес је још у току и као да мало застрањује у правцу економског историцизма. Ипак, на овом пољу највише се одмакло на примени науке у пракси и у оквирима међународне сарадње, нарочито у погледу аграрне географије.

Регионална географија у Институту је понајмање напредовала, иако је имала једног свог јаког представника — академика Боривоја Ж. Милојевића. И то има својих разлога. Одлучујућа оријентација Института је била на проучавању физичко-географских (највише геоморфолошких) и економско-географских карактеристика појединих области, тако да регионална географија, изузев географије градова, није могла — због својих готово окамењених поставки — да нађе простора за шири размах. Истина, учињени су и покушаји да се утврде нове концепције о предмету и методу оваквих проучавања, које треба још да се провере на конкретним примерима.

Дајући уопштени приказ досадашњих основних делатности Института, не смеју се заборавити ни тенденције развоја неких нових дисциплина, термалне и туристичке географије. И ту су дати запажени научни прилози, који тек треба да прерасту у синтетичке студије са јасно дефинисаним концепцијама.

Институт као научноистраживачка установа, током ових двадесет година рада, био је велика школа и расадник научног кадра. У њему су израстали многи млади људи, који су обрађивали своје докторске дисер-

тацнје и бранили их било у Академији било на Универзитету. Многи од њих заузели су катедре умрлих или пензионисаних професора Универзитета или раде на пословима примењене географије, у урбанизму и шумарству. И то све захваљујући солидној научној основи, коју су годинама стицали и развијали у окриљу Института.

Најверније огледало активности Института на унапређивању географске науке и упознавању наше земље јесу његове публикације, посебна издања и зборници радова, чији се преглед даје у анексу ове свеске Зборника. Тако је од 1949. до 1967. године публиковано 19 свезака посебних издања и једна аграрно-географска карта, а од 1951. до 1967. — 21 свеска зборника радова. На остварењу ових публикација учествовали су стални и многи спољни сарадници Института, као и неки емигрантски научници из иностранства. То показује да је Институт, да би удовољило својим одговорним задацима које му је поставила друштвена заједница, окупљао око својих гласила елиту географске науке.

У издавачкој делатности Института могу се приметити периоди успона и падова, који су у тесној вези са његовим организационим променама и формама финансирања научноистраживачког рада. Наиме, највише је публиковано до 1961. године, у доба када је Институт био у радном саставу Српске академије наука и уметности а у условима уходаног буџетског финансирања. Осетнији пад ове активности се осећа од 1962.—1964. године, у време организационог сређивања осамостаљеног Института, када се напуштао систем буџетског финансирања а још се није у потпуности изградио нов систем. Разуме се, ни Институт се није у први мах снашао у промењеним условима, тако да је због тога трпео његов општи развитак. Међутим, у последње време на прагу смо новог успона: за разлику од поменутог периода пада, данас имамо ситуацију да Институт нема довољно средстава да објави све што је припремљено за штампу. Приготову стога што се реализују стари и припремају нови научноистраживачки задаци дугорочног и комплексног карактера.

На крају, треба се подсетити да се ова годишњица рада Института поклапа са десетогодишњицом смрти првог управника, у ствари главног иницијатора за оснивање ове установе, академика Петра С. Јовановића. Захваљујући организаторским способностима, богатом искуству и упорности овог великана наше географије, изграђени су јасни погледи на научноистраживачки рад. У току његовог десетогодишњег деловања у Институту научило се да посао којим се бавимо захтева многа одрицања и да све што је истински научно мора да преодолу разне препреке укоренеог традиционализма. Зато се данас с дужном поштом односимо према његовом доприносу како у географској науци тако и развоју Института као значајне научне установе у овом делу наше земље.

У р е д н и к